

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/adea>

ISSN 2651 – 5067

“NAZİM ÇEHÂR DERVİŞ”TE OĞUZCA SES VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ¹

PHONETIC AND MORPHOLOGICAL FEATURES OF OGHUZ TURKIC IN ‘NAZİM ÇEHÂR DERSH’

Recep ARAL*

*Öğr. Gör., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan, Kazakistan / Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (DR), Uşak, Türkiye, recepataral68@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-0558-8654

Talip YILDIRIM**

**Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye, talip.yildirim@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8310-6614

Referans: Aral, R., Yıldırım, T. (2024). “Nazım Çehâr Derviş”te Oğuzca Ses ve Şekil Özellikleri. *Avrasya Dil ve Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 140-157.

Gönderilme Tarihi: 23.11.2024

Kabul Tarihi :20.12.2024

Özet: Oğuz Türkçesi unsurlarının tespitiyle ilgili çalışmaların ardından gerek tarihî gerekse çağdaş Türk lehçeleri ve eserlerindeki Oğuzca özellikler üzerine incelemeler de artmıştır. Karahanlı ve Harezmi edebî dillerinin devamı olarak gelişen Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başlarından 20. yüzyıl başlarına kadar kullanılan edebî bir dildir. Çağataycanın klasik öncesi ve klasik devrindeki yazar ve eserlerinin büyük bir kısmı tespit edilerek üzerlerinde çalışmalar yapılmışken; klasik sonrası devrindeki yazar ve eserlerin çoğu bilinmemektedir. Dolayısıyla Çağatay Türkçesi eserlerindeki

¹ Bu çalışma, tarafımızca hazırlanmakta olan “20. Yüzyıl Başlarında Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Nazım Çehâr Derviş (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Dizin)” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Oğuzca unsurların incelenmesi de klasik öncesi ve klasik devirde kaleme alınan eserler üzerinedir. Araştırmamızda klasik sonrası devirde kaleme alınan eserler üzerinde Oğuzca unsurların incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Otuzdan fazla eser kaleme alan ve çoğunu hayattayken yayımlatan Şâdi Töre Jâñgiruli, eserlerinden bazılarını Çağatay bazılarını ise Kazak Türkçesiyle yazmıştır. Şairin Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı eserlerden biri *Nazım Çehâr Dervîş*'tir. 1913 yılında nazire geleneğiyle kaleme alınan eserde, Kıpçak ve Oğuz dil özellikleri de görülmektedir. Bu çalışma, Şâdi ve eserinin hem klasik sonrası devrin şair ve eserleri arasında zikredilmesi hem de alan araştırmalarına katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada, Şâdi ve onun *Nazım Çehâr Dervîş* adlı eseri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra eserdeki ses ve şekil bilgisinde görülen Oğuz dil özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu unsurların tespitinde daha önceki araştırmalarda Oğuzca olarak belirlenen özelliklerden faydalanılmıştır. Tespit ettiğimiz özellikler için verilen örnek cümleler, eserin Arap harfli nüshasından alınarak transkribe edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çağatay Türkçesi, Oğuzca unsurlar, Şâdi Töre Jâñgiruli, Nazım Çehâr Dervîş, ses ve şekil bilgisi

Abstract: Following the studies on identifying Oghuz Turkic elements, studies on Oghuz features in historical and contemporary Turkish dialects and works have also increased. Chagatai Turkish, which developed as a continuation of Karakhanid and Harezm literary languages, was used from the early 15th century to the early 20th century. While most of the authors and works in the pre-classical and classical periods of Chagatai have been identified and studied, most of the authors and works in the post-classical period still need to be discovered. Therefore, the analysis of Oghuz elements in the works of Chagatai Turkish also focuses on the works written in the pre-classical and classical periods. Our research did not come across any study examining Oghuz elements in the works written in the post-classical period. Şâdi Töre Jâñgiruli, who wrote more than thirty works and had most of them published during his lifetime, wrote some of his works in Chagatai and some in Kazakh Turkish. One of the works written by the poet in Chagatai Turkish is *Nazım Çehâr Dervîş*. Written in 1913 in the tradition of nazira, the work also has Kipchak and Oghuz language features. This study has been prepared to mention Şâdi and his work among the poets and works of the post-classical period and contribute to the field research. In this study, after giving brief information about Şâdi and his work *Nazım Çehâr Dervîş*, the Oghuz linguistic features seen in the phonology and morphology of the work were tried to be determined. In determining these elements, the features identified as Oghuz in previous studies were utilized. The sample sentences for the features we identified were taken from the Arabic-lettered copy of the work and transcribed.

Keywords: Chagatai Turkish, Oghuz elements, Şâdi Töre Jâñgiruli, Nazım Çehâr Dervîş, phonology and morphology

1. Giriş

Karahanlı ve Harezmi edebî dillerinin devamı olarak gelişen ve kimi araştırmacılar tarafından Doğu Türkçesi olarak da ifade edilen Çağatay Türkçesi, Türk dilleri ailesinin Orta Asya grubuna mensup olan ve 15. yüzyıl başlarından 20. yüzyıl başlarına kadar kullanılan edebî bir dildir. Çağatay Türkçesi özellikle Nevâyî'nin eserlerinde klasik şeklini almıştır. Çağatay Türkçesini tasnif eden Türkologların dönem adlandırmalarında farklı terimler kullandıkları malumdur. Eckmann, Türkçenin Doğu kolunun beş yüz yıllık bir dönemini teşkil eden bu tarihî lehçeyi Samoyloviç'in Çağatayca tasnifinden hareketle: *Klasik Öncesi Devir* (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin 1465'te ilk divanını tertibine kadar), *Klasik Devir* (1465-1600) ve *Klasik Sonrası Devir* (1600-1921) olmak üzere üç döneme ayırmıştır. Klasik öncesi devri, Eski Türkçe özelliklerin görüldüğü geçiş devri olarak değerlendiren Eckmann, klasik sonrası devirde hem Nevâyî dilinin taklit edildiğini hem de Özbek unsurlarının etkisinin olduğunu belirtmiş ve 1921 yılında Çağatay edebî dilinin yerini Özbek edebî dilinin aldığını ifade etmiştir (Eckmann, 2009, s. 9-16).

Türklük bilimi araştırmacılarının Çağatay edebiyatı klasik devri şairlerinin Türkiye ve Batı Avrupa'da bulunan edebî eserlerine erişmeleri klasik sonrası devir şairlerinin Sovyetler Birliği'nde bulunan eserlerine erişmelerinden daha kolay olmuştur. Bu yüzden klasik devir şairleri ve eserleri daha çok tespit edilip incelenirken klasik sonrası devir için bunu söylemek çok güçtür. Çünkü kaynaklarda adları geçmesine rağmen eserleri bilinmeyen yazarlar olduğu gibi, yazarı bilinmeyen eserler de vardır. Bu yüzden Çağatay edebiyatının klasik sonrası devrinin araştırılıp incelenmesi önem arz etmektedir (Yıldırım, 2015, s. 253-254).

“Ortak bir yazı dilinden inkişaf eden Oğuzca ve Çağatayca gelişimlerini farklı şekillerde devam ettirmiş olsalar da birbirleri üzerinde ortak bir geçmişin getirdiği karşılıklı etkilere sahiptir.” (Kundakçı&Akgül, 2023, s. 1089). Oğuzca özellikler üzerine yapılan ilk çalışmalarda, Oğuzcanın Eski Türkçedeki görünüşünün yanı sıra Kâşgarlı Mahmud'un *Divânü Lügât-it Türk*'te Oğuzca olarak belirttiği sözcük ve gramer özelliklerinin de araştırmacılar tarafından incelenerek Oğuzca unsurların tespit edildiği görülmektedir. Bu minvalde yapılan araştırmalara bakıldığında özellikle Zeynep Korkmaz (1973; 1974; 1995; 1999) ve Gürer Gülsevin'in (1998; 2008; 2010) çalışmalarının Eski Türkçede Oğuzca unsurların tespiti için Türklük biliminin başvuru kaynakları olduğu söylenebilir.

Oğuzca unsurların tespit edilmeye başlanmasıyla birlikte tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri ile bu lehçelere ait eserler üzerinde de Oğuzca unsurların incelendiği çalışmalar zamanla artmıştır (Kaymaz, 2002; 2004; Levitskaya&Bayram, 2006; Gülsevin, 2007; Yıldız, 2009; Erenoğlu, 2010; Hazar, 2011; Aktan, 2015; Çolak, 2015; Onur, 2020; Sarıdağ&Gül, 2022; Kundakçı&Akgül, 2023). Bunlardan Kaymaz, Hazar ve Kundakçı'nın çalışmaları, özellikle Çağatay Türkçesinin klasik öncesi ve klasik devrinde kaleme alınan eserlerdeki Oğuzca unsurlar üzerinedir. Ancak yaptığımız araştırmalarda klasik sonrası devirde kaleme alınan eserler üzerinde Oğuzca unsurların incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oğuzca unsurların tespiti üzerine yapılan çalışmalarda, genellikle Oğuzlar ve Oğuz Türkçesinin tarihî seyri hakkında pek çok bilgiye yer verilmiştir. Bunun

için bu bilgileri tekrar etmek yerine Türkiye'deki araştırmalarda henüz yer almaya başlayan şair ve eseri hakkında bilgi vermenin daha yerinde olacağı düşünülmüştür.

Yukarıda belirtildiği üzere Çağatay edebiyatının klasik sonrası devrindeki şair ve eserlerin birçoğu bilinmemektedir. Bu çalışma, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde eserler kaleme alan Şâdi Töre Jâñgirulı ve onun *Nazım Çehâr Dervîş* adlı eserinin hem klasik sonrası devrin şair ve eserleri arasında zikredilmesi hem de Çağatay Türkçesindeki Oğuz dil özellikleri üzerine yapılan alan araştırmalarına katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmada, Şâdi Töre Cihangir Töre'nin 1913 yılında Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı *Nazım Çehâr Dervîş* adlı eserindeki ses ve şekil bilgisinde görülen Oğuz dil özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu unsurların tespitinde daha önceki araştırmalarda Oğuzca olarak belirlenen özelliklerden faydalanılmıştır. Tespit ettiğimiz özellikler için verilen örnek cümleler ise eserin Arap harfli nüshasından alınarak transkribe edilmiştir. Örnek cümlelerin sonunda sayfa ve satır numaraları verilmiştir.

2. Şâdi Töre Jâñgirulı ve “Nazım Çehâr Dervîş”

1855 yılında günümüz Türkistan Eyaleti'nde dünyaya gelen Şâdi Töre Jâñgirulı, Türkistan coğrafyasının önemli medreselerinde eğitim alırken Arap, Fars ve Çağatay dillerinin yanı sıra Doğu edebiyatının nazire geleneğini de çok iyi öğrenmiştir (Boranbayev, 2014, s. 79). Doğu edebiyatının konu ve olay örgüsünü kendine has bir üslupla yorumlayarak hem telif hem de nazire eserler veren şair, medreselerde Çağatayca yazılmış edebî eserleri çokça okumuş ve destanlarını da genellikle edebî dilin etkisiyle kaleme almıştır (Âbdiğapparova, 2011). Bilim adamı Boranbayev, Şâdi'nin destan, manzume, şiir ve şecere türlerinde otuzdan fazla eser kaleme aldığını ve Ekim Devrimi'nden önce, dönemin Kazak aydınları arasında en çok kitap yazan şair olduğunu belirtmiştir (2014, s. 41). Şâdi hayattayken bu eserlerinden on sekizini Taşkent, Kazan ve Orenburg'daki çeşitli matbaalarda neşrettirmiştir (Kelimbetov, 1974, s. 86).

20. yüzyıl başlarında Çağatay Türkçesi ve Kazak Türkçesiyle yazmış olduğu eserlerle zengin bir edebî miras bırakan Şâdi Jâñgirulı ve eserleri üzerine Türkiye'deki çalışmalar yeni başlamıştır. Dinî ve tarihî konulardaki eserlerinde İslam, Rus, Moğol ve Kazak tarihlerini ele alan Şâdi, Oğuzlar ve Karahanlılar hakkında bazı önemli bilgilere de yer vermiştir (Aral&Yıldırım, 2024, s. 773-775). Eserlerinde Oğuzlar hakkında bilgilere yer veren şairin, eserlerini kaleme alırken Oğuz dil özelliklerini de kullandığı bu makalede ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Şâdi'nin eserleri incelendiğinde Doğu edebiyatının meşhur eserlerine yazdığı nazirelerin oldukça fazla olduğu görülmüştür. Şairin bu eserlerinden biri *Nazım Çehâr Dervîş*'tir. Şâdi bu eseri, 14. yüzyıl başlarında Emîr Hüsrev-i Dihlevî tarafından Farsça yazılan ve Dünya edebiyatında *Bağ u Bahar* adıyla da bilinen *Hikâye-i Çihâr Dervîş*'e nazire olarak kaleme almıştır.

Eserin giriş ve sonuç bölümlerinde, *Çehâr Dervîş* ile ilgili hikâyenin daha önce nesirle kaleme alınan farklı nüshalarının da bulunduğunu ifade eden şair, nazımla kaleme aldığı kendi eserinin diğerlerinden farklı olduğunu belirtmiştir (Cihângir, 1913). Olay

örgüsü bakımından karmaşık bir eser olan *Nazım Çehâr Dervîş*, her biri ayrı bir eser sayılabilecek farklı hikâyelerden teşekkül etmiştir (Kelimbetov 1974, s. 31). Bilim adamı Karıpbayev, farklı hikâyelerden oluşan bu eserin küçük bir “hamse” olarak nitelendirilebileceği görüşündedir (2018, s. 263). *Nazım Çehâr Dervîş*'te, çeşitli sebeplerle farklı coğrafyalardan çıkan ve Konstantiniyye'de yolları kesişen dört dervîşin maceraları ayrı birer hikâye olarak verilmiştir. Ayrıca bu hikâyeler anlatılırken olaylara dâhil olan diğer kişiler için de farklı hikâyelere yer verilmiştir. Bu yüzden eser sadece dört hikâyeden değil, on iki hikâyeden ibarettir. Olay örgüsü oldukça karmaşık olan eserde; adalet, aşk, fedakârlık, insan aklı ve insanın manevi yolculuğu gibi konular ele alınmıştır.

Nazım Çehâr Dervîş'i 20. yüzyıl başlarına kadar Türkistan coğrafyasında edebî ve resmî dil olarak kullanılan Çağatay Türkçesiyle kaleme alan Şâdi, eserde Kıpçak ve Oğuz dil özelliklerini de oldukça fazla kullanmıştır. Kazakistan'daki araştırmalarımız neticesinde eserin 1913 yılında Taşkent'teki Gulam Hasan Arifcanova Litografyası'nda basılan üç nüshası tespit edilmiştir. Bu çalışmada faydalandığımız nüsha, Astana'daki L.N. Gumilev Avrasya Millî Üniversitesi Otırrar Kütüphanesinin nadir eserler ve el yazmaları bölümündeki 126 numaralı klasörde saklanmaktadır. Eserin kapak sayfasında, nazmedenin Şâdi Töre Bin Cihangir Töre olduğu bilgisi yer almaktadır. Eserin her bir sayfasında (başlıkların yer aldığı sayfalar hariç) iki sütundan yirmi üç dize bulunmaktadır. 192 sayfadan oluşan eserdeki sayfaların üst kısmında sayfa numarası yazmaktadır. Eserin sonunda, Şâdi'nin dört tane neşredilmiş; on yedi tane de neşredilmek üzere hazırlanmış olan toplam yirmi bir eserin listesine yer verilmiştir.

3. Nazım Çehâr Dervîş'te Tespit Edilen Ses ve Şekil Özellikleri

3.1. Ses Bilgisi

Kelime başındaki b- > m- değişimi:

Yenisey kitabelerindeki kelimelerde geniz sesinden önce b'nin m'-ye değiştiği görülmektedir (Gabain, 2003, s. 39). Çağatay Türkçesinde kelime başındaki b sesi genellikle korunurken daha önce m'-ye çevrilen kelimelerin de devam ettiği görülmektedir (Eckmann, 2017, s. 115). Kelime başındaki b->m- değişimi bakımından b-'li şekillerin bulunması Oğuzca bir özelliktir (Korkmaz, 2010, s. 12). Nazım Çehâr Dervîş'te 1. çokluk kişi zamiri olarak 'biz' kullanılmıştır. Fiil çekiminde ise 1. teklik şahıs eki olarak 'men' şekli tercih edilirken sadece bir yerde 'ben' şekline yer verilmiştir. Ayrıca eserde 1. çokluk şahıs eki olarak 'miz' şekli tercih edilirken sadece bir yerde 'biz' şekline rastlanmıştır. Eserde işaret zamiri olarak genellikle 'mu' zamiri kullanılsa da 'bu' zamirine de oldukça fazla yer verilmiştir.

- bul aytқан érenlerniñ hürmetidin / **bizni** hem cehennemdin amân éltgey (3/7)
- Yemendin aşlı selîm **boladur-men** / bul kızdur qarındaşım birge tuğan (10/15)
- körmegen bir şehrnî mekân étsek / elbette kem **bolmas-ben** hiç kimnen mén (88/14)
- anañız qaysı türli fermân étدی / **bende-miz** cân barında sizge bizler (104/20)

- çol zamān āvāz kılip aytdı ol kız / sizlerge körmeklikge **nā-maḥrem-biz** (165/15)
- ol érdin **muni** éşitip **munda** kéldim / bul yerde ülfet bolup sizni kördim (66/13)
- bul işin şer'atge teris bilip / hōcağa **bu** sözni aytıp āvāz bergen (73/9)

Kelime içi ve sonundaki -d-, -d > -y-, -y değişimi:

Kelime içinde ve sonundaki diş arası -d-, -d'lerin çoğu Çağatay Türkçesinde -y-, -y'ye dönüşmüştür (Eckmann, 2017, s. 116). Ercilasun, diş arası d'lerin y olmasının Oğuzca bir özellik olduğunu belirtmiştir. (2004, s. 458). Nazım Çehār Derviş'te bu ses değişiminin olduğu örneklerden bazıları şunlardır:

- ne kördiņ kıysı türlü 'izet taptıņ / ma'lüm ét başdan **ayaķ** barçasın hem (18/14)
- her zamān turur érdim 'işkım ketip / kışımnan **ayırmasdım** yoldaş étip (27/12)
- ékevmiz birnéçe vaķt kün kéçürdik / bir laħza **ķayęu** körmey ħurrem ve řād (152/3)
- köñlümnü **ķayęı** basıp ölse m kérek / étmesenį müdde'amnı éylep kabül (37/19)
- bir öyde tün bolęanda yaľęuz **ķoyup** / mihmāņa munda kélip bolmaydurlar (16/10)

Kelime başındaki t- > d- değişimi:

Çağatay Türkçesinde kelime başındaki t-'ler genellikle korunurken; bazı kelimelerde d-'ye dönüşmüştür (Eckmann, 2017, s. 116). Bu hususta t-'den yana olan Çağatay Türkçesinde t- yerine d-'li örneklerin görölmesi Oğuzcanın bir özelliğidir (Kaymaz, 2004, s. 205). Kelime başındaki bu ötümlüleşme Oğuzca için karakteristik bir özelliktir (Gölsevin, 2016, s. 276). Nazım Çehār Derviş'te t- > d- değişiminin tespit edildiği bazı örnekler şu şekildedir:

- bir şanem yüzi ay **dék** saçı sünbül / serv-ķadd kifriği oķ nāzenin gül (8/21)
- ol ħusrev ta'yin éter bir ādemęa / körer-sén bir ğarib **dur** barsaņ anda (41/22)
- ķayęırıp yiğlar érdi bul sözni **dép** / fikr étip turar érdim oylanıp köp (43/4)
- sén **dağı** aĥvāliņni eyle rüşen / nesliņ kim ķay şehrdin boladur-sen (60/3)

Bazı eklerin başındaki t'lerin d'li şekillerinin tercih edilmesi:

Çağatay Türkçesinde sert ünsüzlerle biten kelimelere t'li eklerin d'li biçimleri de eklenebilir (Eckmann, 2017, s. 116). Sert ünsüzle biten kelimelerde bazı eklerin başında bulunan t'li şekillerin tonlulaşarak d'li şekillerinin tercih edilmesi Oğuzcanın bir etkisi olarak değerlendirilebilir (Ercilasun, 2004, s. 459). Nazım Çehār Derviş'te sert ünsüzlerden sonra d'li eklerin tercih edildiği yerlerden bazıları şu şekildedir:

- özümniņ 'Acem řāhı atam érdi / **eřrāfdan** ķança yurtlar ħükmüne éndi (34/10)

- kebāb yep şarāb içip nağme çalıp / çıkmasdan bir **meclisde** üç kün **ötdi** (18/2)
- kılınıñ hem bilinmesdi hiç nişānı / yığlardım ba'zı **vaıktda** oylap anı (176/14)
- tarı atsa başımızğa neler kélir / **felekdin** kıysı türlü naşib berir (5/22)
- āvāznıñ hoşlığının hayrān bolup / bülbüller **sayramaıkdan** turup qaldı (17/21)
- özüm özüme aytdım ölüm kélidi / 'ışk ehli **kılııdan** hem kaçmas érdi (134/17)
- yüzi gül tişleri dürr saçı sünbül / körmegen hiç ādem-zād bul **revişde** (36/14)
- **Allahdan** merhāmetlik bolar édi / dīdārın ata ananın körsen barıp (61/19)
- ékevi mağan **aytdı** inim turıñ / şehirde temāşası **köpdür** munıñ (95/22)

Çok heceli kelimelerin sonundaki -g/-ğ ünsüzünün erimesi:

Ercilasun, birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan -g/-ğ ünsüzünün erimesini Oğuzca bir özellik olarak değerlendirmektedir (2004, s. 457). Nazım Çehâr Derviş'te türlü<türlüg kelimesinin hem aslı g-'li şekliyle hem de eriyen şekliyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

- kélardi içkeriden **türlük** āvāz / sāzların sāzendeler kılardı sāz (185/11)
- ékevmiz birge oturup ħorāk étdik / fişürgen néçe **türlü** ta'āmların (89/3)

Ek ve hece başında g/-ğ- ünsüzünün erimesi:

Çağatay Türkçesinde hece başındaki ğ/g seslerinde köklü bir değişiklik olmamıştır. Ancak Çağataycada kullanılan bazı kelimelerde, hece başındaki damak sesi daha önceki dönemlerde kaybolmuştur (Eckmann, 2017, s. 117). İkinci ve daha sonraki hecelerin başında bulunan -g/-ğ'lerin erimesi Oğuz Türkçesinin özelliklerinden biridir (Ercilasun, 2004, s. 457). Nazım Çehâr Derviş'te kérek<kergék kelimesinde bu ses erimesine rastlanmıştır.

- köñlümni kayğı basıp ölsem **kérek** / étmesen müdde'āmnı éylep kabül (37/19)
- men aytdım mağan ħaıkkı **kérek** érmes / irzā'lık iltifātın boladur bes (40/15)

k > ħ değişimi:

Eckmann, Çağatay Türkçesindeki k>ħ değişiminin daha önceki dönemlerde ortaya çıktığını ifade ederken (2017, s. 117); Kaymaz ise Karahanlı Türkçesinde başlayan bu ses değişikliğinin Azerbaycan Türkçesinde genelleştini belirtmiş ve bu değişimi Oğuzca bir özellik olarak değerlendirmiştir (2002, s. 159). Nazım Çehâr Derviş'te k>ħ değişimi yahşı (iyi, güzel), yahşılık (iyilik, güzellik) ve kulaħ (kulak) kelimelerinde tespit edilmiştir.

- hem yana fülād nize qolunda bar / argumaık bir **yahşı** atğa minip turar (58/1)
- bolmasa merhāmet kıp günāhım kéç / yamanlık **yahşılıkğa** bolğay mu hiç (23/18)
- kélgenler korqğanıdın kaçıp kétken / pād-şānıñ **kulaħına** ħaber yetken (167/23)

Ünlü yuvarlaklaşması:

Eski Oğuz Türkçesinin en belirgin dil özelliklerinden biri, sadece yuvarlak veya düz şekli bulunan ek ve yardımcı ünlülerin küçük ünlü uyumunu bozmasıdır. -Ur ve -DUr ettirgen çatı ekleri, emir kipinin hem teklik 3. şahıs eki hem de çokluk 2. ve 3. şahıs ekleri yuvarlaklaşmanın görüldüğü yerlerden bazılarıdır (Ercilasun, 2004, s. 458). Oğuzcaya ait bu yuvarlaklaşmaların Nazım Çehâr Dervîş'te tespit edildiği bazı örnekler şu şekildedir:

- ol işdin kutulmağğa taleb étse / kabristân ziyâretin **kılsunlar** tîz (5/5)
- azrak ékeviniz şabr étiniz / ağlarını alıp **çıksun** éger urup (95/21)
- **sındurdi** dervâzeni bul kız urup / oturdık tağ atқан son içge kirip (60/13)
- men aytdım ey pâd-şâhım 'arzim tıñla / köreyin bir mertebe **kéltür** munda (151/19)
- Allahnıñ fağlı birlen bul küñgeçe / osulayça yürür érdim kün **kéçürüp** (102/18)

3.2. Şekil Bilgisi

-Asl sıfat-fiil eki:

Kaymaz, Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik eklerinden biri olan -Asl ekinin, Çağatay Türkçesinde hem sıfat-fiil hem de çekimli fiil olarak görüldüğünü belirtmiştir (2004, s. 205). Nazım Çehâr Dervîş'te bu eke sadece bir yerde rastlanmış ve sıfat-fiil olarak kullanıldığı görülmüştür.

- sâ'atnıñ hûb yağsısı bolar dédi / **kélesi** éki yıldan keyin barıp (156/23)

Duyulan geçmiş zaman eki ve sıfat-fiil eki olarak kullanılan -mîş eki:

Kaymaz, bugünkü Oğuz lehçelerinde hem sıfat-fiil hem de duyulan geçmiş zaman eki olarak kullanılmakta olan -mîş ekinin Eski Anadolu Türkçesinde de bugünkü gibi olduğunu ifade etmiş ve bu yapının örneklerinin az da olsa Çağatay Türkçesinde de görüldüğünü belirtmiştir (2004, s. 206). Nazım Çehâr Dervîş'te -mîş ekinin duyulan geçmiş zaman ve sıfat-fiil eki olarak kullanımı yalnızca aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

- barganım kélgenimdin haber berdim / tađdîrniñ **yazmîşı** dép barı heme (64/10)
- Allahdan peygamberğa kelâm tüşti / harâm dép itniñ ağızı **yazılmîştı** (77/18)
- kiygeni ağlas kimhâb néçe tüsti / mürvârîd aşl taşlar **tağılmîştı** (86/17)
- qosulup hîçbir âdem yürmeydi éken / tađdîrniñ naşîb bolmay **yazmîşında** (87/11)

-UbAn zarf-fiil eki:

-UbAn zarf-fiil eki, Eski Türkçede -(X)p zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olan -(X)pAn biçimindedir (Tekin, 2003, s. 174). Yücel, bu zarf-fiil ekini Oğuzca bir unsur olarak değerlendirmiştir (1995, s. 77). -p zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olan ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çok sık kullanılan -(U)pAn/-(y)UbAn zarf-fiil eki Oğuzcanın

karakteristik özelliklerinden biridir (Korkmaz, 1974, s. 29; Gülsevin, 1998, s.4). Nazım Çehâr Dervîş'te bu zarf-fiil ekine sadece bir yerde rastlanmıştır.

- artıkça atam mağan **boluban** şād / hayr étken tilā kümüş her neçük zād (138/11)

Geçmiş zaman eki olarak -DUK ekinin kullanılması:

Ercilasun, görülen geçmiş zamanın çokluk 1. şahsında -dİmlz yerine -dUk çekiminin kullanılmasını Oğuzca bir özellik olarak değerlendirmektedir (2004, s. 460). Nazım Çehâr Dervîş'te görülen geçmiş zamanın çokluk 1. şahıs çekiminin; koy- (3), kon- (1) ve yügür- (1) kelimelerinde -duğ şeklinde çekimlendiği tespit edilmiştir.

- éşitip uruğ tuğğan kélđi barı / laħdge namāz oğup **koıduğ** anı (6/14)
- bir küni eşrafına barıp **konduğ** / bar éđi 'azım deryā orta yolda (82/2)
- çol yerde birbirevge uçradık kez / **yügürdüğ** ađdan tūsüp barçamız tız (148/6)

İlgi hâli eki +Uŋ / +nUŋ:

Çağatay Türkçesindeki ilgi hâli eki +nıŋ/nıŋ, yuvarlak ünlülerden sonra +nuŋ/+nüŋ şeklinde de görülebilir (Eckmann, 2009, s. 69). Köktürkçede ilgi hâli ekinin, ünlü ile biten kelimelerden sonra +nıŋ, ünsüzle biten kelimelerden sonra ise +ıŋ şeklinde kullanılması Oğuz Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biridir (Gülsevin, 1998, s. 3-4). Ercilasun da, ilgi hâli ekinin +Uŋ ve +nUŋ şeklinde kullanımını Oğuz Türkçesi özelliği olarak değerlendirmiştir (2004, s. 459). Bu ekin Nazım Çehâr Dervîş'te kullanımıyla ilgili örnekler şu şekildedir:

- kız aytdı ol **yigitnıŋ** aldına bar / **ménıŋ** hem irzā' lıgım çol bolurlar (16/21)
- bularğa düşmen bolsañ oğluŋ misāl / **özıŋ** hem öler-sen dép izhâr étken (168/1)
- haberin sorağan-men hıç kim bilmey / ol **kızınıŋ** hasretinde kayğı yerdim (176/13)

Birinci teklik kişi zamirinde +im ilgi eki:

Türk dilinde tamlayan ekinin sonundaki 'ŋ' ünsüzü günümüze bazı lehçelerde korunurken veya 'n' şekline dönüşürken; Oğuz diyalektlerinde 1. kişi zamirlerinin çekiminde 'm' şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Gülsevin, 2007, s. 305). Çağatay Türkçesinde 1. teklik kişi zamiri, ilgi eki aldığında mening/minating şeklindedir (Eckmann, 2017, s. 122). Gülsevin, tarihî dönemlerde 1. kişi zamirinin genitif ekinin sonundaki 'ng' ünsüzün Eski Anadolu Türkçesinde 'm' olarak görüldüğünü belirtmiş (1997, s. 26) ve "menim" şeklindeki çekimi Oğuzca bir özellik olarak değerlendirmiştir (2010, s. 61). Nazım Çehâr Dervîş'te 83 yerde "ménıŋ", 15 yerde de "menim" şeklinde görülen bu ek için örnekler şu şekildedir:

- içimde cân dildin müştāk érđim / **ménıŋ** hem şeh kızına köŋlüm ketip (98/22)
- sén aytkıl 'Acemlikđur zātım **menim** / köŋlümde uşbu fuŋnı körsem déđim (103/10)

- ol aytdı şeh̄r-i Reyhān çın mekānım / dünyādār bay kişi ēdi atam **menim** (107/21)

Belirtme hâli eki +(l)g'ın +(y)l olması:

Çağatay Türkçesinde belirtme hâli eki +nl, 3. şahıs iyelik ekinden sonra genellikle +n şeklindedir (Eckmann, 2009, s. 74; Eckmann, 2017, s. 120). Gülsevin, Köktürk Bengü Taşlarındaki +(l)g belirtme hâli ekinin Oğuz lehçelerinde +(y)l olarak devam ettiğini ifade etmiştir (1998, s. 3). Nazım Çehâr Dervîş'te belirtme hâli ekinin +(y)l şeklinde kullanımına şu örneklerde rastlanmıştır.

- izleydi öltürmekge **seni** Nevfel / ketmekge âdem körmey **fikrini** kıl (119/2)

Yönelme hâli eki +(y)A ekinin kullanımı:

Eski Türkçede yönelme hâl eki genellikle +KA nadiren de +A şeklinde; ünlülerden sonra ise +(y)A şeklinde görülmektedir (Gabain, 2003, s. 63). 1. ve 2. teklik kişi iyelik eklerinden sonra gelen yönelme hâli ekinin Eski Türkçe dönemi metinlerinde baştaki K ünsüzünün düşmesi sonucunda +A şeklinde görülmesi Oğuz Türkçesi özelliğidir (Ata, 2002, s. 58). Nazım Çehâr Dervîş'te yönelme hâli ekinin +A şeklinde kullanımına rastlanan örneklerden bazıları şu şekildedir:

- **öziçe** tâc tahtım helâl bolsun / dünyādān ecel yetip kêtsem ölüp (122/20)
- keltürme dünyām yok dēp **könlünje** ğam / tapa-mén bir laħzada barçasın hem (19/2)
- **Hudāya** qanday kılip tapa-men dēp / qayıqda barur érdim oylap 'aql (101/15)

+dAn ayrılma hâli ekinin kullanımı:

Oğuz Türkçesinde ayrılma hâli eki +dAn şeklindeyken (Ercilasun, 2004, s. 259), Çağatay Türkçesinde +dIn şekline dönüşmüştür (Eckmann, 2009, s. 91). Çağatay Türkçesinde ayrılma hâli için +dIn ekinin yanı sıra +dAn eki ile de karşılaşılmaması Oğuzca bir özelliktir (Kaymaz, 2004, s. 206). Nazım Çehâr Dervîş'te ayrılma hâli eki gerek +dIn/+din gerekse +dAn şeklinde oldukça fazla kullanılmıştır.

- ol aytdı ey mihmānım 'azîz **cāndın** / hoş keldiñ rāzî bolsun Allah **sendin** (126/11)
- **evveldin** çol küngeçe işlerimni / bildirdim **basdan** ayak zıkr étip (137/20)
- ékevmiz éki eşekni alıp mindik / **pād-şādan** ruħşat alıp yolğa kirdik (163/9)
- ékinçi bir **éçigden** yana kélip / zıkr éttdi aĝzına alıp şu Allahnı (121/5)

Emir kipi çekimleri:

Çağatay Türkçesinde emir kipi çekimi 2. teklik şahısta eksiz ya da -GIl, -GIn ekleriyle yapılırken 2. çokluk şahısta ise -ŋ, -lŋ, -lŋlz, -ŋlar, -lŋızlar ekleriyle yapılmaktadır (Eckmann, 2009, s. 123). Eski Türkçede emir kipinin 2. şahıs teklik ve çokluk şekillerinin iki türlü olduğunu dile getiren Korkmaz, bunlardan birincisinin teklikte yalnız fiil kökünün kullanılması, çoklukta ise -lŋ ekinin eklenmesi; ikincisinde ise teklikte -GIl, çoklukta ise -lŋAr ekinin eklenmesiyle yapıldığını ifade etmiş ve bunlardan birinci

şeklin Oğuzca'yı temsil eden bir ek türü olduğunu belirtmiştir (2010, s. 13). Nazım Çehâr Dervîş'te bu durumlara örnek kullanımlar ise şu şekildedir.

- söz kılğan hâlâyıknıñ köñli **işensün / öltürgil** ol yigitni kılıç birlen (46/8)
- nesliñni **ayt** özleriñiz kim érür-siz / kün çıkmay yibermey-miz sizlerni biz (62/7)
- kük-närni mundın burun körmep édim / aldıma **kéltür** dédim şādlanıp köp (26/10)
- pād-şāniñ müdde'ası hāşıl bolğay / bir yerge yolukğan soñ **barıñ** heme (33/19)
- bî-günāh şeh-zādeni öltürürler / onan da anıñ hālin te'essüf **kılıñ** (43/13)

Şart kipinin iyelik kökenli eklerle çekimlenmesi:

Ercilasun, şart kipinin iyelik kökenli eklerle (1. çokluk şahıs hariç) çekimlenmesini Oğuz Türkçesinin bir özelliği olarak değerlendirmiştir (2004, s. 460). Bu durumla ilgili Nazım Çehâr Dervîş'te yer alan bazı örnekler şunlardır.

- men **kaıtsam** öziñizdin **bolsa** ruşşat / atamni barıp **körsem** uşbu fırsat (74/11)
- yüzügin mağan berdi nişān kılıp / **körsetseñ** hāliñ sorar dédi bilip (109/23)
- yana aytdı maħabbetlik da'vā **kılsañ** / lāzımdur aytkanımnı kılıp **tursañ** (14/1)

Yeterlilik fiili -A bil- yapısı:

Günümüz Oğuz lehçelerinde yeterliliğin bil- fiili ile yapıldığı görülmektedir (Gülsevin, 2010, s. 62-63). Kaymaz, yeterlilik fiili için Doğu Türkçesinde asıl yapının -A al- şeklinde olduğunu ifade etmiş (2002, s. 157) ve Çağatay Türkçesinde -A al- şeklinin yanı sıra Oğuzcadan alınan -A bil- şeklinin de görüldüğünü belirtmiştir (2004, s. 204). Nazım Çehâr Dervîş'te yeterliliğin -A al- şeklinde 48 yerde, -A bil- şeklinde ise 5 yerde yapıldığı tespit edilmiştir.

- andın soñ nefesime cān kirdi kem / tağı da biraz yatdım **ala'lmay** dem (97/18)
- kirmekge hîç taraıfdan yol **tapa'lmay** / néçe kün miħnet çekip rencidim köp (101/21)
- men aytdım kızğa qarap āferīn-bād / bul işni **kıla bilmes** hîç ādem-zād (30/7)
- қаңçama şāh şeh-zādeler sorağanmen / yaқınlıқ **kıla bilmes** muña hergiz (166/9)
- bilmekge birnéçe ādem öyge barğan / éçigin **aça bilmey** hayrān қalğan (167/9)
- cinn perî teşhîr bolup **kéte bilmes** / dép aytdı kırıkğa yetse eger bular (159/2)
- miħmān ğıp ol yigitni çakırmaqğa / çamamız **kéle bilmes** bizniñ hergiz (18/20)

i- (é-) < ir- (ér) “olmak” fiili:

Oğuz Türkçesinde fiillerin birleşik çekimleri ile isim çekimleri; er- “olmak” fiilinin sonunda bulunan r’nin düşmesi ve e’nin daralması sonucunda ortaya çıkan i- fiili ile yapılır olmuştur (Ercilasun, 2004, s. 460). Çağatay Türkçesinde ir- “olmak” fiili gerek vezin gereği gerekse Oğuzcanın etkisiyle i- fiiliyle nöbetleşe kullanılmıştır (Yücel, 1995, s. 51; Kaymaz, 2004, s. 205). Nazım Çehâr Dervîş’te, birleşik fiil çekimleri ile isim çekimlerinde vezin gereği hem ér- hem de é- fiili kullanılmıştır.

- men aytdım sizge aytarlık bul yumuşım / bar **ér**di bir mestüre ‘azîz kişim (15/16)
- aytmakğa kıyın **érür** mağan bul söz / âdemğa aytmay **édim** burun hergiz (73/18)
- qarasam éki argumak turğan **éken** / üstüne éger encâm urğan **éken** (86/5)

Zamir n’si:

Kaymaz, zamir n’sinin Çağatay Türkçesinde belirgin bir özellik olarak kullanılması da Oğuzcanın etkisiyle pek çok örnekte bulunduğunu ifade etmiştir (2002, s. 160). Nazım Çehâr Dervîş’te zamir n’si kullanımına örnekler şu şekildedir.

- dellâlğa bir havlini bahâlatıp / fül berip **bahâsınça** aldık satıp (89/16)
- zîneti burunğıdan **ança** artık / içine bir serâyınır barıp kirdi (126/16)
- **kolunda** uşlap turğan haţtnı oqup / tömende aytkan sözni kıldı âğâz (128/6)
- éki taş yol yürgende bâğ körümdi / bir havli **ortasında** hem tururdi (135/15)
- cennetde dıraht tûbâ misâlinde / **içinde** ol serâyınır bir bâğ kördim (136/3)

Soru eki olarak +mI kullanımı:

Kaymaz, Çağatay Türkçesinde soru ekinin +mU biçiminde yuvarlak ünlülü kullanıldığını; +mI biçiminin ise Oğuzca bir özellik olduğunu belirtmiştir (2004, s. 207). Nazım Çehâr Dervîş’te soru ekinin iki yerde +mı şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

- ol âdem meni körüp nazâr salıp / dép aytdı bola **mı-sén** sén sevdâ-ger (42/6)
- sumén ot birbirine yakınlaşıp / turmakğa boladı **mı** hîç münâsib (150/14)

4. Sonuç

Eserlerini Çağatay Türkçesi ve Kazak Türkçesiyle kaleme alan Şâdi, medreselerde Çağatayca yazılmış edebî eserleri bolca okuduğu için destanlarını genellikle edebî dilin etkisiyle yazmıştır. Dolayısıyla Şâdi’nin Çağatay edebiyatının son dönem şairleri arasında zikredilebileceği düşüncesindeyiz. Şâdi’nin Doğu edebiyatının meşhur eserlerine yazdığı nazirelerden biri *Nazım Çehâr Dervîş*’tir. Bu eser, 14. yüzyıl başlarında Emîr Hüsrev-i Dihlevî tarafından Farsça yazılan ve Dünya edebiyatında *Bağ u Bahar* adıyla da bilinen *Hikâye-i Çihâr Dervîş*’e nazire olarak kaleme alınmıştır.

Oğuzca unsurların tespit edilmeye başlanmasının ardından gerek tarihî gerekse çağdaş Türk lehçeleri ile bu lehçelere ait eserler üzerinde Oğuzca özelliklerin incelendiği çalışmalar artmıştır. Çağatay edebiyatındaki eserler üzerinde Oğuzca özelliklerin

incelenmesi ise genellikle klasik öncesi ve klasik devir için yapılırken klasik sonrası devir için yapılmamıştır.

Kazakistan'daki araştırmalarımız neticesinde tespit ettiğimiz *Nazım Çehâr Derviş* adlı eser üzerine hazırlanan bu çalışmayla Çağatay edebiyatının son dönemine ait bir eser üzerinde de Oğuzca unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkistan'daki araştırmalar yoğunlaştıkça Türklük biliminde henüz bilinmeyen şair ve eserlerin daha çok ortaya çıkacağı ve alandaki açıklığın zamanla giderileceği kanaatindeyiz.

Şâdi'nin Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı *Nazım Çehâr Derviş* (1913) adlı eserde, Kıpçakça ve Oğuzca unsurlar da oldukça fazla kullanılmıştır. Bu çalışmada, daha önceki araştırmalarda Oğuzca olarak belirlenen özelliklerden faydalanılarak eserin ses ve şekil bilgisindeki Oğuz dil özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Literatüre dayanılarak tespit edilen bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Ses Özellikleri:

- Kelime başındaki b->m- değişimi
- Kelime içi ve sonundaki -d-, -d > -y-, -y değişimi
- Kelime başındaki t- > d- değişimi
- Bazı eklerin başındaki t'lerin d'li şekillerinin tercih edilmesi
- Çok heceli kelimelerin sonundaki -g/-ğ ünsüzünün erimesi
- Ek ve hece başında g-/ğ- ünsüzünün erimesi
- k > ħ değişimi
- Ünlü yuvarlaklaşması

b. Şekil Özellikleri:

- -Asl sıfat-fiil ekinin kullanılması
- Duyulan geçmiş zaman eki ve sıfat-fiil eki olarak kullanılan -mîş eki
- -UbAn zarf-fiil ekinin kullanılması
- Geçmiş zaman eki olarak -DUK ekinin kullanılması
- İlgi hâli için +Uŋ / +nUŋ eklerinin kullanılması
- Birinci teklik kişi zamirinde +im ilgi ekinin kullanılması
- Belirtme hâli eki +(l)g'ın +(y)l olması
- Yönelme hâli için +(y)A ekinin kullanılması
- +dAn ayrılma hâli ekinin kullanılması
- Şart kipinin iyelik kökenli eklerle çekimlenmesi
- Yeterlilik fiili için -A bil- yapısının kullanılması
- ir- "olmak" fiilinin gerek vezin gereği gerekse Oğuzcanın etkisiyle i- fiiliyle nöbetleşe kullanılması
- Zamir n'sinin kullanılması
- Soru ekinin +mî biçiminde düz ünlülü kullanılması

Kaynakça

- Äbdiğapparova, J. (2011). *XX Ğasır Basındağı Qazaq Ädebiyeti Mäseleleri Jäne Şädi Aqın*. Türkistan: Turan.
- Aktan, B. (2015). Mu'înü'l-Mürîd'de Oğuzca Ses ve Şekil Özellikleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 1-8.
- Aral, R., & Yıldırım, T. (2024). Kazak Şair Şâdi Töre Jäñgirulı'nın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri (1855-1933). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 17(46), 771-795. <https://doi.org/10.12981/mahder.1482055>
- Ata, A. (2002). *Harezmi-Altınordu Türkçesi*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Boranbayev, J. (2014). *Şığış Şayırlarınıñ Soñı: Şädi Aqın*. Almatı: Bilim.
- Cihângir, Ş. T. (1913). *Nazım Çehâr Derviş*. Taşkent: Litografiya Gulam Xasan Arifjanova.
- Çolak, D. (2015). Saha Türkçesinde Oğuzca Unsurlar. *X. Büyük Türk Dili Kurultayı*, 28 Eylül-01 Ekim 2015, Saraybosna, 44-53.
- Eckmann, J. (2009) *Çağatayca El Kitabı* (G. Karağaç, Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Eckmann, J. (2017). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (O. F. Sertkaya, Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erenoğlu, N. (2010). Kumuk Türkçesinde Oğuzca Unsurlar. *Journal of Turkish Studies*, 5/1, 416-461. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1331>
- Gabain, A. Von. (2003). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (1998). Köktürk Bengü Taşlarındaki Oğuzca Özellikler. *Kardeş Ağızlar (Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi)*, 7, 12-18.
- Gülsevin, G. (2008). Divanu Lügatî't-Türkteki Oğuzca Özelliklere Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Doğumunun 1000. Yılında Kaşgarlı Mahmut ve Eseri Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., 5-7 Eylül.
- Gülsevin, G. (2010). Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım. *Journal of Turkish Studies*, 5/1, 57-76. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1268>
- Gülsevin, G. (2016). What Kind of Oghuz Dialects Were Spoken in the 11th Century?. *Bilig(76)*, 269-300.
- Gülsevin, S. (2007). Karay Türkçesinde Oğuzca Unsurlar. *Journal of Turkish Studies*, 2/2, 300-306. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.72>

- Hazar, M. (2011). Çağatay Türkçesinde Oğuzca Özellikler ve Benzerlikler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4/1, 31-63. DOI: 10.9761/jasss_32
- Karipbayev, J. T. (2018). "Çaxor Därvış" Qissası Jäne Onıñ Nazırası. *Qazaq Bilim Akademiyasınıñ Bayandamaları*, (4), 259-272.
- Kaymaz, Z. (2002). Hoca Ahmet Yesevî'nin Hikmetlerindeki Oğuz Türkçesi Unsurları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 139: 155-162.
- Kaymaz, Z. (2004). Çağatay Türkçesindeki Oğuzca Unsurlar Üzerine. *C. Amanjolov Okuvları-2004 Attı Halkaralık Gılimi-Praktikalik Konferentsiyanın Materialları*, Öskemen, 204-210.
- Kelimbetov, N. (1974). *Şädi Aqın*. Almatı: Jazuvşı.
- Korkmaz, Z. (1973). XI.-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 21-22(1973-1974), 41-48.
- Korkmaz, Z. (1974). Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler. *Türkoloji Dergisi*, 6 (1), 15-30. https://doi.org/10.1501/Trkol_0000000060
- Korkmaz, Z. (1995). Kaşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.1, Ankara: TDK Yay. 241-253.
- Korkmaz, Z. (1999). Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri ve Divanu Lugâti't-Türk. *Türk Dili*, 570: 459-470.
- Korkmaz, Z. (2010). Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri. *Journal of Turkish Studies*, 5/1, 1-41. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1310>
- Kundakçı, E., & Akgül, S. (2023). Bâbürnâme'de Oğuzca Ses ve Şekil Özellikleri. *Akademik Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1085-1102. <https://doi.org/10.34083/akaded.1315419>
- Levitskaya, L. S., & Bayram, B. (2006). Çuvaş Türkçesinde Oğuz Türkçesi Unsurları Var Mı?. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 6(1), 253-257.
- Onur, S. (2020). Harezmi Türkçesi Fal Kitabı'nda Oğuzca Unsurlar. *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-30.
- Sarıdağ, C. & Gül, M. (2022). Dede Ömer Rüşenî Divanında Oğuzca Unsurlar. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 15(92), 95-112. DOI : 10.29228/JASSS.65906
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Yıldırım, T. (2015). Çağatay Türkçesi Son Dönem Şairlerinden Saykali'nin Ravzatü'ş-Şüheda Adlı Eseri. *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, Saraybosna, 04-05 Mayıs, 253-260.
- Yıldız, M. (2009). Nogay Türkçesinin Söz Varlığındaki Divanü Ligati't-Türk Kaynaklı Oğuzca Kelimeler. *Journal of Turkish Studies*, 4/3, 2323-2337. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.783>

Yücel, B. (1995), *Bâbü'r Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Yayını Sayı:
81

Extended Abstract

Chagatai Turkish, which developed as a continuation of Karakhanid and Khwarezm literary languages, is a literary language used from the early 15th century to the early 20th century. It is known that Turkologists who classify Chagatai language use different terms in naming the period. Eckmann, based on Samoylovich's Chagatai classification of this historical dialect, which constitutes the Eastern branch of Turkish: Pre-Classical Period, Classical Period and Post-Classical Period. Considering the pre-classical period as a transitional period in which Old Turkish features are seen, Eckmann stated that in the post-classical period, both Nevâyî language was imitated and Uzbek elements were influenced. In 1921, Chagatai literary language was replaced by Uzbek literary language. Although Oghuz and Chagatai, which developed from a common written language, continued their development in different ways, they have mutual influences on each other brought about by a common past. In the first studies on Oghuz features, in addition to the appearance of Oghuz in Old Turkic, Oghuz elements were identified by examining the lexical and grammatical features that Kâşgarlı Mahmud mentioned as Oghuz in *Divânü Lügât-it Türk*. When we look at the studies conducted in this regard, it can be said that especially the works of Zeynep Korkmaz and Gürer Gülsevin are the reference sources of Turkology for the determination of Oghuz elements in Old Turkish. With the beginning of the identification of Oghuzian elements, studies on Oghuzian features in historical and contemporary Turkish dialects and works belonging to these dialects have increased over time. While studies have been conducted on Oghuz elements in the works written in the pre-classical and classical periods of Chagatai Turkish, no such study has been found on the works written in the post-classical period. One of the most important reasons for this is that most authors and works in the post-classical period cannot be identified. This study has been prepared in order to mention Şâdi Töre Jâñgirulı, who wrote works in the last period of Chagatai Turkish, and his Nazım Çehâr Dervîş among the poets and works of the post-classical period and to contribute to the field researches on Oghuz language features in Chagatai Turkish. Born in 1855, Şâdi Töre Jâñgirulı was educated in the important madrasas of Turkestan and learnt Arabic, Persian and Chagatai languages as well as the tradition of versification of Eastern literature. The poet, who interpreted the themes and plots of Eastern literature in his own unique style, wrote both original and nazira works. When Şâdi's works are analysed, it is seen that the nazirs he wrote to the famous works of Eastern literature are quite numerous. One of these works of the poet is Nazım Çehâr Dervîş. Şâdi wrote this work as a nazir to *Hikâye-i Çihâr Dervîş*, which was written in Persian by Amîr Hüsrev-i Dihlevî in the early 14th century and also known as *Bağ u Bahar* in world literature. In *Nazım Çehâr Dervîş*, which is a complex work in terms of plot, the adventures of four dervishes who leave different geographies for various reasons and whose paths cross in Constantinople are given as separate stories. Şâdi wrote *Nazım Çehâr Dervîş* in Chagatai Turkish, which was used as the literary and official language in Turkestan until the early 20th century. Three copies of the work printed in Gulam Hasan Arifcanova Lithography in Tashkent in 1913 have been identified. The copy used in this study is kept in folder 126 in the rare works section of the Otirar Library of L.N. Gumilev Eurasian National University in Astana. Şâdi, who wrote his works in Chagatai

Turkish and Kazakh Turkish, generally wrote his epics under the influence of literary language because he read literary works written in Chagatai in madrasas. Therefore, we think that Şâdi can be mentioned among the last period poets of Chagatai literature. This study is based on the work titled Nazım Çehâr Dervîş, which we identified as a result of our researches in Kazakhstan. With this study, we tried to identify Oghuz elements in a work belonging to the last period of Chagatai literature. We believe that as the researches in Turkestan intensify, more and more unknown poets and works in Turkic studies will be revealed and the gap in the field will be eliminated in time. In Nazım Çehâr Dervîş, written by Şâdi in Chagatai Turkish, Kipchak and Oghuz elements are also used quite a lot. In this study, Oghuz language features in the phonology and morphology of the work were tried to be determined. These features identified on the basis of the literature are as follows:

Phonetic Characteristics:

- Word-initial b->m- change
- Change of -d-, -d > -y-, -y in and at the end of words
- Word-initial t- > d- change
- Preference for the d forms of the t at the beginning of some affixes
- Consonant deletion of -g/-ğ at the end of polysyllabic words
- Consonant deletion of g-/ğ- consonant at the beginning of affix and syllable
- k > ħ change
- Vowel rounding

Morphological Characteristics:

- Use of the adjective-verb suffix -AsI
- mlş suffix used as past tense suffix and adjective-verb suffix
- Use of the adverbial-verb suffix -UbAn
- Use of -DUK suffix as past tense suffix
- Using +Uŋ / +nUŋ suffixes for the relative case
- Use of the affix +im in the first person singular pronoun
- Indicative case suffix +(l)g becomes +(y)l
- Use of the suffix +(y)A for the directional case
- Use of the +dAn disjunctive suffix
- Conditional mood inflected with possessive suffixes
- Use of the -A bil- construction for the verb of sufficiency
- The use of the verb ir- 'to be' in alternation with the verb i- both due to syntax and the influence of Oghuzian
- Use of pronoun n
- Use of the question suffix +ml with a unrounded vowel